

“ปรัชญาทรรศน์ : พุทธปรัชญา” ของศาสตราจารย์ วิทย์ วิศทเวทย์

ดร.เวทิน ชาติกุล

วิทย์ วิศทเวทย์. (2553). **ปรัชญาทรรศน์ : พุทธปรัชญา**. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ: โครงการเผยแพร่ผลงานวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 188 หน้า.

ในชั้นเรียนวิชาปรัชญาอินเดียผู้เขียนถามนิสิตในชั้นว่า

“อะไรของอินเดียที่คนไทยเราคุ่นเคย สนทนสมถกมกลืน มากที่สุด?”

คำตอบที่ได้มีตั้งแต่ “โรตี” “แขกขายถั่ว” “หนังแขก” ...ไปจนถึง “มหาเทพฮินดู” หรือกระทั่ง “มหาตมะคานธี”

กว่าจะมีคนตอบถูกก็ใช้เวลาอยู่นานพอควร

“ศาสนาพุทธ” นิสิตคนหนึ่งเอ่ยขึ้นเบาๆ อย่างไม่ค่อยมั่นใจในคำตอบของตนเองซึ่งถูกต้อง

ศาสนาพุทธถือกำเนิดในประเทศอินเดียโบราณ พระพุทธเจ้าก็ไม่ใช่คนไทยแน่นอน แต่ด้วยอะไรก็มิทราบได้ที่ทำให้ในสังคมวัฒนธรรมไทยพุทธศาสนาหลักกลายเป็น “ความเป็นไทย” มากกว่ามี “ความเป็นอินเดีย” ถึงขนาดที่นิสิตในระดับมหาวิทยาลัยกว่าจะนึกขึ้นได้ว่าพุทธศาสนาเป็นของ “นำเข้า” มาจากต่างถิ่นต่างวัฒนธรรมก็ต้องใช้เวลาอยู่นานสองนาน

ประเด็นที่จะพูดถึงในที่นี้คงไม่ใช่สาเหตุหรือความเป็นมาเป็นไปหรืออะไรก็ตามที่ทำให้คนไทยไม่น้อยในปัจจุบันเข้าใจไปว่าศาสนาพุทธเป็นของคนไทยและพระพุทธเจ้าก็เป็นคนไทย (ซึ่งประเด็นนี้อาจต้องไปหาคำตอบจากนักสังคมวิทยาศาสนามากกว่านักปรัชญาจะเหมาะกว่า) แต่เป็นประเด็นที่ว่าศาสนาพุทธที่คนส่วนใหญ่ (ในประเทศไทย) เข้าใจอาจตกอยู่ภายใต้ “ข้อจำกัด” บางอย่างที่ทำให้เราไม่อาจเห็นความกว้างใหญ่ไพศาลทั้งหมดของพุทธศาสนา

หรือกระทั่งอาจไม่เห็นเนื้อ “แท้” ของพุทธศาสนาด้วยซ้ำ

ถามว่าทำอะไรที่จะให้เราหลุดออกจากกรอบหรือข้อจำกัดที่ว่านี้ได้บ้าง

แน่นอนว่าหัวใจที่เปิดกว้าง พร้อมทั้งนำพาตนเองออกไปสำรวจยังพื้นที่ความคิดใหม่ๆ น่าจะเป็นจุดเริ่มต้นที่ดี

หนังสือ “ปรัชญาทรรศน์ : พุทธปรัชญา” ก็เป็นหนึ่งในพื้นที่การรับรู้ที่

ศาสตราจารย์กิตติคุณ ดร.วิทย์ วิตเวทย์ ผู้ริเริ่มบุกเบิกวิชา “ปรัชญา” ในประเทศไทยและเป็นผู้เขียนหนังสือเล่มนี้เชื่อว่า พุทธศาสนานั้น “เป็นทั้งปรัชญาและศาสนา” เพราะในพุทธศาสนาเราจะพบการใช้เหตุผลโต้แย้งกันปรากฏอยู่แทนที่จะมีเพียงคำสอนที่เป็น “บัญญัติ”

เนื้อหาในหนังสือเล่มนี้แบ่งเป็นสองส่วนหลัก ส่วนแรกว่าด้วยการนำหลักธรรมของพุทธศาสนามาจัดประเภทและเทียบเคียงกับหลักปรัชญาตะวันตก โดยแบ่งเป็น 3 ส่วนย่อยตามแขนงของวิชาปรัชญาตะวันตกคือ อภิปรัชญา ญาณวิทยา และ จริยศาสตร์ ส่วนที่สองนั้นเป็นบทความขนาดยาวว่าด้วยประเด็นปัญหาปรัชญาที่สำคัญในพุทธศาสนานั้นคือเรื่อง อัตตา-อนัตตา ซึ่งในที่นี้ด้วยข้อจำกัดเรื่องหน้ากระดาษและเวลาผู้เขียนจะขอเน้นและกล่าวถึงในรายละเอียดเฉพาะส่วนแรกเท่านั้นซึ่งน่าจะเป็นประโยชน์ทางปัญญาสำหรับผู้สนใจในวงกว้าง

เพื่อให้สะดวกแก่การทำความเข้าใจผู้เขียนจะขออภิปรายจากความเข้าใจพื้นฐานๆ ที่สังคมไทยเรารับรู้อยู่

ก. พุทธศาสนาไม่ให้ความสำคัญกับอภิปรัชญา

ข. พุทธศาสนามีลักษณะเป็นวิทยาศาสตร์

ประเด็นเรื่องพุทธศาสนาไม่ให้ความสำคัญกับอภิปรัชญา

ข้อแรกนั้น ศาสตราจารย์วิทย์ไม่ปฏิเสธว่าพุทธศาสนาเน้นเรื่องดับทุกข์มากกว่าจะหาคำตอบเรื่องความเป็นมาเป็นไปหรือความเป็นจริงของโลก (ดังปรากฏใน “จูฬมอลูกโยกวาทสูตร” หรือไม่กี่เรื่อง “ใบไม้กำมือเดียว”) แต่

“...ปัญหาเรื่องจุดกำเนิดและจุดสิ้นสุดของโลกนั้นเป็นปัญหาส่วนหนึ่งของอภิปรัชญาและตรงนี้ศาสนาพุทธไม่สนใจ แต่อภิปรัชญายังถกเถียงปัญหาอื่น เช่น สภาพที่แท้จริงอันเป็นแก่นแท้ของมนุษย์และโลกภายนอก ปัญหาในลักษณะนี้พระพุทธรองค์ทรงอธิบายเพราะเกี่ยวข้องกับปัญหาเรื่องความทุกข์...” (หน้า 4)

ศาสตราจารย์วิทย์เห็นว่าพุทธศาสนามีทัศนะไปในทางสัจจะนิยม (realism) คือมี “โลก” อยู่จริงโดยตัวมันเอง และไม่ได้เป็นผลจากการสร้างสรรค์ของจิต (หรือ ทัศนะแบบจิตนิยม (idealism)) รวมถึงมองว่าโลกดำเนินไปด้วยความเปลี่ยนแปลงอันเป็นไปอย่างมีกฎระเบียบ (นิยามทั้ง 5 ในพุทธศาสนา) แต่พุทธศาสนาไม่ได้สนใจว่าโลกประกอบไปด้วยอะไร หรือ มุ่งที่จะเข้าใจธาตุแท้ของวัตถุในโลกภายนอก โลกที่พุทธศาสนาให้ความสนใจคือโลกที่ไม่ได้แยกไปจากการรับรู้ของมนุษย์ (“...ที่ใดมีตา มีรูป มีจักขุวิญญาณ มีสิ่งที่รับรู้ได้ด้วยจักขุวิญญาณ โลกหรือการบัญญัติว่าโลกก็มี ณ ที่นั้น...”) ซึ่ง โลกในลักษณะที่ว่่านี้องที่มนุษย์รับรู้และใส่ค่าและความหมายให้

(หรือ ประจักษ์) รวมถึงคาดหวังอะไรบางอย่างต่อการให้ความหมายที่ว่ามันจะนำไปสู่การปฏิบัติ เมื่อผิดหวังก็เกิดทุกข์ขึ้น ศาสตราจารย์วิทช์ กล่าวว่าท่อนไม้ท่อนหนึ่งอาจถูกให้ความหมายแตกต่างกันตามความอยากของคนแต่ละคน เช่นเป็น ฟืน สำหรับคนที่จะนำมันไปฟืนข้าว เป็นค้อนสำหรับคนที่จะนำมันไปตอกตะปู เป็นเสาไฟสำหรับอีกคนหนึ่ง ความเป็นฟืน ความเป็นค้อน หรือ ความเป็นเสาไฟไม่มีอยู่จริงโดยตัวมันเองแต่เกิดจากการให้ความหมายหรือการประจักษ์ที่แตกต่างออกไปและเมื่อสิ่งนั้นไม่ได้เป็นไปตามที่เราได้ให้ความหมายบางอย่างแก่มัน (เช่น ฟืนเปียกและไม่สามารถจุดไฟติดได้) เราก็จะเป็นทุกข์

“...โลกที่มนุษย์รู้จักนั้นถูกสร้างโดยเจตนาของมนุษย์หรือพูดให้เจาะจงลงไปก็คือ โดยความอยากของมนุษย์ โลกที่เป็นอยู่ตามสภาวะดั้งเดิมของมัน (ยถาภูตัง) นั้นปุถุชนไม่เคยรู้จักเลย กล่าวคือ เขาไม่เคยเห็น “ไม้” จริงๆ เลย เคยเห็นแต่ฟืน เสาไฟ ค้อน หรืออื่นๆ สุดแต่ในขณะนั้นเขามีความหมายอะไรอยู่ในใจ โลกที่ปุถุชนเห็นเป็นโลกที่เขาประจักษ์แล้ว นี่คือนอกแห่งประสบการณ์ของเขา เป็นโลกที่เขาประจักษ์อยู่ทุกวันและเป็นโลกที่ให้ความสมหวังและผิดหวังแก่เขา ผู้ที่บรรลุปรมาตมธรรมเห็นโลกตามที่มันเป็นจริงได้ ถ้าจะพูดเปรียบเทียบตามตัวอย่างที่ยกมาก็คือ เห็นไม้เป็นไม้ แม้จะเห็นฟืน แต่ก็รู้สึกตัวเสมอว่า ฟืนนั้นจริงๆ คือไม้...” (หน้า 8)

อย่างไรก็ตามสำหรับผู้ที่ยังบรรลุธรรมการเห็นว่าฟืนนั้นแท้จริงแล้วคือไม้ยังไม่เพียงพอเพราะโลกสำหรับพุทธศาสนาไม่ใช่สิ่งที่หยุดนิ่งและตายตัว หากแต่เป็นไปด้วยกระบวนการเปลี่ยนแปลงที่สืบเนื่องกันเป็นสาย

“...ทุกสิ่งที่เราเห็นในโลกล้วนเป็นตัวของตัวเองและไม่เป็นตัวของตัวเองในเวลาเดียวกัน ไม้ก็คือไม้ แต่ในเวลาเดียวกัน ไม้ก็ไม่ใช่ไม้ เพราะมีความเป็นเถาแฝงอยู่ ณ.ที่นั่นด้วย...คนที่เข้าถึงความจริงย่อมเห็นว่าไม้กับเถานั้นเป็นแต่เพียงสิ่งสองสิ่งที่อยู่ในกระบวนการเดียวกัน ไม้มิได้หายไปไหน เถามีได้มาจากไหน แต่ทั้งสองเป็น 2 ชั้นตอนของกระบวนการเดียวกันซึ่งหาจุดตั้งต้นและจุดจบไม่ได้...” (หน้า 9-10)

ดังนั้นพุทธศาสนาจึงมองว่า “ไม่มีสิ่งใดสิ่งหนึ่งเป็นตัวของมันเองอย่างเด็ดขาด” หรือกล่าวอีกแง่หนึ่งนี่คือลักษณะที่แท้จริงของโลกตามหลักไตรลักษณ์ คือ เป็น อนิจจัง ทุกขัง และ อนัตตา นั่นเอง

คำถามที่น่าสนใจที่ตามมาคือ พุทธศาสนาเชื่อว่ามีโลกที่พ้นสามัญวิสัยหรือโลกที่รู้จักไม่ได้ด้วยประสบการณ์อยู่จริงหรือไม่ (เช่น โลกของ “แบบ” ในความคิดของเพลโต หรือ พระผู้เป็นเจ้าในคริสต์ศาสนา) ศาสตราจารย์วิทช์ตอบในประเด็นนี้ว่า พุทธศาสนาปฏิเสธการมีอยู่ของพระเจ้า (หรือ พรหม) ด้วยเหตุผลที่ว่า “...แม้แต่ฤาษีผู้แต่งบทสวดอันยาวนานก็ยังไม่รู้ว่าพรหมเป็นใครอยู่ที่ไหน...” และความคิดเกี่ยวกับพระพรหมผู้สร้างนั้นเป็นความเข้าใจผิดคือ สมัยหนึ่งสัตว์โลกผู้หนึ่งจุดจากโลกหนึ่งมาเกิดในวิมานพรหม สัตว์นั้นเหงาเกิดความคิดที่จะให้

มีสัตว์อื่นมาอยู่เป็นเพื่อน และบังเอิญมีสัตว์ที่สิ้นอายุจากที่อื่นมาเกิดจริงๆ สัตว์ที่มาก่อนจึงคิดว่าความตั้งใจของตนเป็นผลและสัตว์ที่มาทีหลังคิดว่าพวกที่มาก่อนเป็นผู้สร้างตนขึ้นมา (หน้า 14)

อย่างไรก็ตามแม้พุทธศาสนาจะปฏิเสธพระเจ้าผู้สร้างโลกแต่โลกมนุษย์ก็ไม่ใช่โลกแห่งความจริงเพียงแห่งเดียว เพราะ สวรรค์ นรก ก็เป็นสิ่งที่ต้องถือว่ามีอยู่จริงในพุทธศาสนาด้วยซึ่งเรื่องนี้เองที่ทำให้ผู้ที่เชื่อในหลักวิทยาศาสตร์ตั้งคำถามต่อพุทธศาสนาหรือต่อความเป็นวิทยาศาสตร์ของพุทธศาสนาได้

ประเด็นเรื่อง พุทธศาสนามีลักษณะเป็นวิทยาศาสตร์

คำสอนในพุทธศาสนาที่ถูกลำบากมาอ้างถึงมากที่สุดเมื่อมีคนกล่าวว่าพุทธศาสนาเป็นวิทยาศาสตร์คือ กาลามสูตร ซึ่งก็เป็นจริงที่ทั้งพุทธศาสนาและวิทยาศาสตร์เริ่มต้นหาความรู้โดยไม่เชื่ออะไรรอยๆ แต่ต้องทดลองพิสูจน์ ด้วยสติปัญญาและเหตุผล นอกจากนี้การคิดของพุทธศาสนาและการคิดแบบวิทยาศาสตร์ก็มีลักษณะที่เหมือนกัน ตั้งแต่ การสืบสาวหาเหตุหาผล การใช้ประสบการณ์เป็นจุดตั้งต้น รวมถึงกระบวนการคิด ตั้งแต่การตั้งสมมุติฐาน รวบรวมข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูล (ซึ่งในกรณีของพระพุทธเจ้าคือ ทดลองบำเพ็ญเพียรด้วยวิธีการต่างๆ) การทดสอบคำตอบชั่วคราวเมื่อผิดก็ต้องปรับปรุงใหม่ (เลิกทรมานตนเอง) ก่อนที่จะได้มาซึ่งทฤษฎีหรือข้อสรุป (ตรัสรู้)

การที่พุทธศาสนากับวิทยาศาสตร์มีหลักวิธีวิทยาพื้นฐานคล้ายกันก็ได้ไม่ได้หมายความว่าพุทธศาสนากับวิทยาศาสตร์ต้องเป็นเรื่องเดียวกัน เพราะมีบางเรื่องในวิทยาศาสตร์ที่พุทธศาสนาไม่ได้สนใจหรือกระทั่งปฏิเสธ (เช่น การแสวงหาความรู้เพื่อที่เปลี่ยนแปลงโลกให้เป็นไปตามเจตนาารมณ์ของเราดังที่นักวิทยาศาสตร์ทำ) และมีบางเรื่องสำคัญในพุทธศาสนาที่ไม่ว่าจะทำอะไรก็ไม่มีทางที่จะทำให้เป็นวิทยาศาสตร์ได้ (เช่น เรื่อง กฎแห่งกรรม และ การเวียนว่ายตายเกิด)

“...ศาสนาพุทธเชื่อว่าบุคคลย่อมได้รับผลกระทบในสิ่งที่เขาได้กระทำลงไป สิ่งที่เขาเป็นอยู่ในวันนี้เป็นผลของสิ่งที่เขาได้ทำในอดีต และอดีตในวันนี้รวมทั้งชาตินี้และชาติที่แล้วๆ มาด้วย สิ่งที่เขาได้ทำในวันนี้จะเกิดผลแก่เขาในอนาคต อนาคตในที่นี้หมายรวมทั้งชาตินี้และชาติหน้าต่อไปด้วย ตราบใดที่บุคคลยังไม่สิ้นอวิชชา และตัณหา เมื่อตายไปแล้วก็ต้องเกิดใหม่รับผลกระทบอยู่เรื่อยไปไม่ว่าจะเป็นผลดีหรือผลร้าย เรื่องการตายแล้วเกิดใหม่นี้วิทยาศาสตร์ยังไม่ยอมรับ แม้จะมีการแสดงหลักฐานว่ามีคนระลึกชาติได้ แต่หลักฐานเหล่านั้น ยังไม่เพียงพอที่จะให้วิทยาศาสตร์ยอมรับ เรื่องนี้จึงเป็นข้อแตกต่างสำคัญอีกเรื่องหนึ่งระหว่างศาสนาพุทธ กับ วิทยาศาสตร์...” (หน้า 55)

แม้ฐานของ “ความรู้” ในพุทธศาสนาคือประสบการณ์ แต่พุทธศาสนาก็ไม่ได้มีทัศนะแบบ “ประสบการณ์นิยม” (empiricism) เหมือนดังที่วิทยาศาสตร์ยึดถือ ประเด็นที่น่าสนใจก็คือ ขอบเขตของ “ประสบการณ์” ในพุทธศาสนาและวิทยาศาสตร์นั้นแตกต่างกันไปอย่างสิ้นเชิง

“...ตามทัศนะของลัทธิประสบการณ์ ประสบการณ์หมายความว่าความถึงการรับรู้ด้วยประสาทสัมผัสตามปกติสมัยที่ทุกคนประสบในชีวิตประจำวัน เป็นการรับรู้ด้วยตา หู จมูก ลิ้น กาย ส่วนในศาสนาพุทธนั้น ประสบการณ์นอกจากจะหมายถึงการรับรู้ด้วยประสาทสัมผัสตามปกติแล้วยังกินความในการรับรู้ในชั้นเหนือปกติด้วย...” (หน้า 41)

ศาสตราจารย์วิทย์กล่าวว่าสำหรับพุทธศาสนาแล้ว ความรู้แบบวิทยาศาสตร์ยังเป็นความรู้ในระดับ ญาณ คือ ความรู้ที่กลั่นได้จากประสาทสัมผัสเป็นทฤษฎี ขณะที่พุทธศาสนามีจุดมุ่งหมายที่ความรู้ในระดับ “โพธิ” คือ ความรู้ในระดับสูงที่จะเข้าถึงได้ก็ต่อเมื่อได้พัฒนาตนเองถึงขีดหนึ่งแล้วเท่านั้น การแสวงหาความรู้ของพุทธศาสนาเริ่มต้นที่การสำรวจตนเอง และ ความรู้นั้นมีไว้เพื่อเปลี่ยนแปลงตนเอง

“...ศาสนาพุทธเชื่อว่ามนุษย์มีความขัดแย้งภายใน ความขัดแย้งนี้เป็นผลมาจากความไม่เป็นระเบียบของอารมณ์ความรู้สึก...การควบคุมธรรมชาติอาจช่วยบรรเทาความขัดแย้งได้บ้าง แต่หากเราไม่สามารถจัดความขัดแย้งภายใน...มันก็จะแสดงตัวออกมาเสมอ ทำให้มนุษย์ตกอยู่ในพันธนาการและความทุกข์สลด เสรีภาพและความสุขที่แท้จริงต้องมาจากภายใน...” (หน้า 42)

ศาสตราจารย์วิทย์มองว่าความรู้ในพุทธศาสนามีไว้เพื่อเป็นเครื่องชี้นำการปฏิบัติเพื่อเปลี่ยนแปลงตนเอง และ “...ศาสนาพุทธเชื่อว่าการปฏิบัติที่ละชั้นอาจช่วยให้หลุดพ้นจากพันธนาการของอารมณ์ได้...” (หน้า 45) การกล่าวเช่นนี้แม้ไม่ผิดในสาระสำคัญของพุทธศาสนาแต่ก็สามารถตั้งคำถามได้เช่นกันว่า “การหลุดพ้นจากพันธนาการของอารมณ์” (ซึ่งดูเป็นแง่มุมเชิงจิตวิทยา) จะเป็นทั้งหมดของ “การหลุดพ้น” ในพุทธศาสนาหรือไม่ หรือกล่าวอีกแง่หนึ่งก็คือ นิพพาน อันเป็นเป้าหมายสูงสุดของพุทธศาสนา คือ การหลุดพ้นจากการเวียนว่ายตายเกิดในสังสารวัฏ ไม่น่าจะเป็นอันเดียวกับ การบริหารจัดการอารมณ์ความรู้สึก

สังคมสมัยใหม่ที่วิทยาศาสตร์ยึดครองพื้นที่ของความรู้มากกว่า มีความพยายามที่จะ “อ่าน” หรือ “ตีความ” พุทธศาสนาให้เข้ากันได้กับวิทยาศาสตร์ ซึ่งทำให้ “เนื้อหา” ส่วนหนึ่งของพุทธศาสนาที่ไม่สามารถทำให้เป็นวิทยาศาสตร์ได้กลายเป็นพื้นที่ที่ลำบากต่อการทำความเข้าใจ แม้นักวิชาการพุทธส่วนใหญ่จะเห็นเช่นเดียวกับ ศาสตราจารย์วิทย์ คือไม่ปฏิเสธเรื่องการตายแล้วเกิดใหม่ หรือ ยอมรับว่ามีเรื่องสวรรค์ นรก เทวดา ฯลฯ ในพุทธศาสนา แต่ก็ไม่มีคำอธิบายที่ชัดเจนต่อสิ่งเหล่านี้โดยตัวมันเองให้สัมพันธ์ไปกับเป้าหมายและมรรควิธีของพุทธศาสนา หรือไม่ก็เลี่ยงไปอธิบายเป้าหมายของพุทธศาสนาในลักษณะที่ไม่คาบเกี่ยวกับเรื่องเหนือธรรมชาติ ความน่าสนใจก็คือ อิทธิพลของวิทยาศาสตร์ที่เข้ามาในลักษณะนี้จะแพร่เข้ามาในการ “อ่าน” พุทธศาสนาโดยไม่รู้ตัวและเป็นไปอย่างเป็น “ธรรมชาติ” ดังที่ศาสตราจารย์วิทย์กล่าวว่า

“...ความมีอยู่จริงของสวรรค์ นรก เทวดา ฯลฯ ไม่ขัดกับหลักคำสอนของพุทธศาสนา เพราะ ตามคติของพุทธเราบรรลุจุดหมายสูงสุด (นิพพาน) ได้ในชาตินี้ ศาสนาพุทธสอนว่าความทุกข์เกิดจากตัณหา การขจัดตัณหาได้ทีละน้อยจนกระทั่งสิ้นเชิงเป็นการดำเนินชีวิตตามแนวพุทธ และการดำเนินชีวิตตามวิธีนี้จะเชื่อหรือไม่เรื่องสวรรค์ นรก ฯลฯ ก็ได้...”
(หน้า 17)

ความเข้าใจในแบบที่ศาสตราจารย์วิทย์กล่าวคงจะไม่เป็นปัญหา หากเรา (หมายถึงคนทั่วไป) เปิดเข้าไปอ่านคัมภีร์ของพุทธศาสนา หรือ พระไตรปิฎก แล้วไม่ค่อยเจอเรื่องสวรรค์ นรก เทวดา ยักษ์ ฯลฯ แต่ปรากฏว่าในคัมภีร์เหล่านั้น ปฏิสัมพันธ์ระหว่างพระพุทธเจ้า พระอรหันต์ ภิกษุ ภิกษุณี ชาวบ้าน กับ เทวดา ยักษ์ ผีนางไม้ เป็นไปราวกับว่าเป็น นั่นเป็น “เรื่องปกติ” ของผู้คนในยุคนั้น ประเด็นของผู้เขียนไม่ได้อยู่ที่ว่าเราจำเป็นต้องมีความเชื่อเรื่องเหล่านี้จึงจะเป็นพุทธแท้ แต่อยู่ที่สิ่งที่ไม่เป็นวิทยาศาสตร์เหล่านี้ และสามารถถูกมองอย่างลดคุณค่า หรือ อาจตัดทิ้งออกไปจากการเข้าใจสาระได้ นั่นเป็น “โลกทัศน์” ของคนในสมัยนั้นหรือไม่ คำถามต่อมาก็คือ เราจะเข้าใจพุทธศาสนาโดยแยกออกจาก “โลกทัศน์” เหล่านั้นได้หรือไม่ (หรือกล่าวให้เจาะจงขึ้นคือ จะ “แยกส่วน” โลกทัศน์ดังกล่าวมาเข้าใจได้หรือไม่)

ถ้าเราเชื่อว่าสามารถทำเช่นนั้นได้ คำถามก็คือ เราจะแน่ใจได้อย่างไรว่าพุทธศาสนาที่เรากำลังพูดถึง และเข้าใจอยู่ในเวลานี้จะเป็นอย่างเดียวกับที่พระพุทธเจ้าพูดถึงและเข้าใจ (เพราะเราไม่จำเป็นต้องเชื่อว่าเทวดามีจริง แต่สำหรับพระพุทธเจ้าเทวดามีจริงโดยไม่เกี่ยวกับว่าใครจะเชื่อหรือไม่เชื่อ)

ในหนังสือ “ปรัชญาทรรศน์ : พุทธปรัชญา” ยังอภิปรายในอีกหลายประเด็นของความเกี่ยวข้องสัมพันธ์ทางมโนทัศน์ระหว่างพุทธศาสนา กับ ปรัชญา ซึ่งนับว่าเป็นจุดเริ่มต้นที่ดีในการเปิดประตูของผู้อ่านให้ออกไปสำรวจพื้นที่ความรู้ความเข้าใจใหม่ๆ ของพุทธศาสนาในโลกสมัยใหม่ในแง่มุมหรือประเด็นที่แต่ละคนสนใจ

ผู้เขียนเริ่มต้นบทความนี้ด้วยความคิดว่ามีกรอบความเข้าใจซึ่งทำให้คนไทยเราเข้าใจพุทธศาสนาแบบไทยๆ ในส่วนของการสรุปผู้เขียนจะขอยกบางส่วนของคำนำที่ ศาสตราจารย์วิทย์ เขียนเอาไว้มากล่าวถึง

“...มักมีผู้ถามว่า ปรัชญาไทยมีหรือไม่ ถ้าปรัชญาหมายถึงวิชาหนึ่งที่มีการสอนในระดับมหาวิทยาลัย มีสำนักต่างๆ ที่มีความเห็นต่างกัน ปรัชญาไทยก็ไม่มี แต่ถ้าปรัชญาหมายถึง ปรัชญาแบบ “ประชาชนนิยม” ไทยก็มีปรัชญา และถ้าถือว่าปรัชญาของพุทธศาสนาเป็นปรัชญาของไทย เราก็คงพูดได้ว่า ไทยมีปรัชญา...”

จากที่เราอภิปรายกันมาทั้งหมดหนังสือ “ปรัชญาทรรศน์ : พุทธปรัชญา” ของ ศาสตราจารย์กิตติคุณ ดร.วิทย์ วิศทเวทย์ ให้อะไรกับผู้อ่านมากกว่าที่ผู้ที่เขียนมันขึ้นมากล่าวเอาไว้ในคำนำของหนังสืออย่างแน่นอน
